

Sors et consors. Čo nás jedna byzantská modlitba môže naučiť o Eucharistii (Druhá časť)

Lucia Laudoniu

10. apríla 2023 ✝ Cirkev ✝ Eucharistia

predchádzajúca časť:

Sors et consors. Čo nás jedna byzantská modlitba môže naučiť o Eucharistii (Prvá časť)

„Bože, koľko si mi dal a ako málo ovocia som priniesol! Keby si to všetko daroval niekomu inému, ten človek by už dávno dosiahol svätosť!“ povzdychol si Ján Kronštadský, jedna z kľúčových postáv ruského pravoslavia v storočí ukrižovanom Krymskou vojnou.

E fructu cognoscitur arbor (strom sa pozná po ovocí) a svätci, Božie semená, majú občas hrôzu z toho, že nevidia svoje budúce plody. A tak to má byť. Strom, ktorý chce zarodiť, sa najskôr musí vzdať kvetov pýchy a preceňovania svojich zásluh.

Ruský autor však poukazuje na iný, rovnako dôležitý fenomén: *quis sanctus se ipsum fatetur sanctum?* Ktorý svätec sám seba vyhlási za svätého? Človek nie je zahrnutý milosťami vtedy, keď sa cíti dokonalým, a ani vtedy nie, keď nimi v duchu falošnej pokory pohŕda. Ten pocit, že ktosi iný by z našich darov vyťažil viac, nevyhnutne vedie k uznaniu vlastnej malosti.

Tvar, ktorý má tvár

Ecce iacet in parvitate magnificentia! Veľkosť leží v malosti a o sviatostnej matérii to platí doslovne. Eucharistický chlieb, akokoľvek malý, má tvar kruhu – tvar, do ktorého stredovekí *viri docti* integrovali vesmír.

Sviatosť oltárna je duchovné záchranné koleso, ktoré dáva do pohybu domnelé *perpetuum mobile* ľudskej existencie. Spolu so svätou Hildegardou, ktorá dôverne poznala princípy posvätnéj geometrie, oslavujme eucharistický Kruh, vôkol ktorého vedome či nevedome rotuje všetko súcno.

Pán Ježiš slávi Poslednú večeru. Na macedónskej freske Mu asistujú anjeli s diakonskými orármi držiaci liturgické vejáre – ripidy.

Zdroj: garystockbridge617.getarchive.net

Mnohé historické platidlá majú podobu kruhu s tvárou panovníka. Nazvime Eucharistiu Božou menou, ktorá neguje rímsky princíp *do, ut des* (dám, aby si dal materiálnu protihodnotu), respektíve *do, ut facias* (dávam zo zisťných dôvodov za účelom vykonania protislužby) a nahrádza ich jednoduchým *do, ut ames*. Dám, aby si miloval.

Platidlo Kristovej lásky nie je žiadna hrdzavá minca zatúlaná na dne Fontany di Trevi. Je to tvar s tvárou Bohočloveka – jediného imperátora, ktorého (eucharistické) mince nepošle do šrotu inflácia, deflačná špirála alebo mediálny červotoč spokojne hlodajúci (už aj tak deravé) volebné urny.

Po čom „túžia“ anjeli

Priepasť realizmu, ktorá sa otvárala pred Kronštadským, otvorí sa pred každým, kto pochopí, že niet väčšieho Božieho daru nad sväté prijímanie. Máme v ňom zelený strom, no my radšej štepíme odumreté vetvy falošných pôžitkov!

Bože, aké bohatstvo si nám dal v Eucharistii! Zašil si deravé vrecká našej chudoby a my ich vždy rozpárame novými a novými hriechmi. Strácame bohatstvo milosti ako mince z deravého mešca.

Parafrázujúc slová ruského mysliteľa, nezostáva iné, než si podľa vzoru ctihodnej pohanskej bohyně Angerony prikryť ústa rubášom ticha a mlčky načúvať Tomášovmu *Tantum ergo*.

Svätá Faustína s obrazotvornosťou sebe vlastnou jedného dňa napísala, že anjeli „závidia“ (sémantickú obmedzenosť tohto verba netreba zvlášť dokazovať...) ľuďom dve veci – utrpenie a sväté prijímanie. Predstava, že beztelesné bytosti s úctou vzhliadajú na dary udelené imperfektnému tvorovi, akým je človek, je sama osebe šokujúca.

Anjeli obdivujú dar participácie na Kristovom Tele a Krvi, ktorým Spasiteľ, Kristus Pán, vyznamenal potomkov Adama. A čo my – trasieme sa od strachu alebo od zimy pekelného ohňa? Pálava, ktorá mrazí, je tá najnebezpečnejšia.

Dar účasti

Ususfructus je ďalší úlovok z lesa latinskej lexiky. Prítomnosť substantíva *fructus* síce nabáda hľadať v ňom ovocie, avšak tento *terminus technicus* z ríše paragrafov označuje užívacie právo. Vo väčšine prípadov ide o časovo limitované, temporálne užívanie „plodov“ materiálnych statkov. Odrobinky z koláča

večnosti. Podstata eucharistického vzťahu je iná. Boh nám dáva „do užívania“ sám seba. Zadarmo a naveky.

Alegória svätého prijímania podľa gréckeho ikonopisca Karantina. Krv z Kristovho boku steká do kalicha.

Zdroj: commons.wikimedia.org

Pre sviatostnú participáciu na Kristovom utrpení a víťazstve nad smrťou má rumunčina vyhradené slovesné substantívum *împărtășire* – sväté prijímanie. Stredovekí prekladatelia grécko-latinských a cirkevnoslovanských liturgických textov do rumunského jazyka (napríklad Gruzíнец Antim Ivreanu, ktorý dal svoju filologickú intuíciu do služieb Ducha Svätého) mali záľubu v doslovných formuláciách a rumunské *împărtășire* stvorili zo slovanského *pričaščenije*. Vziať si časť (*pars*) nebeského dedičstva. Stať sa časťou Cirkvi a prostredníctvom nej aj živou časťou Kristovho Tela.

Úvahy typu „Boh áno, Cirkev nie“ sú preto iracionálnou kvadratúrou kruhu. Oddeliť Boha od Cirkvi, ktorá slávi Jeho Eucharistiu, znamená oddeliť znejúce slovo od jazyka a fyzický zrak od očí.

Východokresťanská mystagógia považuje eucharistické tajomstvo za médium inkorporácie (*in a corpus*) človeka priamo do Božieho organizmu (*in corpore Christi*), ale nie tak, akoby na ňom parazitoval! Ako teda?

Svojím spôsobom to prezrádza starobylý text modlitby *Credo, Domine et confiteor* (Verím, Pane a vyznávam) z byzantskej liturgie. Do jeho latinského znenia sme sa zahryzli v prvej časti tohto článku. Pokračovanie tejto modlitby sa vyznačuje poetickou gradáciou.

Kráľovské pečatidlo lásky

Po prosbe, aby sme sa stali účastníkmi (*consortes*) Baránkovej obety a Jeho tajomnej večere (*cena mystica*) nasledujú slová:

„*Non enim inimicis tuis mysterium dicam, non osculum tibi dabo sicut Judas, sed sicut latro confiteor tibi: Memento mei, Domine, in regno tuo.*“

„Lebo nevyzradím (nevypoviem) tajomstvo tvojim nepriateľom, ani ti nedám bozk ako Judáš, ale ako lotor sa ti vyznávam: Rozpomeň sa na mňa, Pane, vo svojom kráľovstve.“

Spôsob, akým je formulovaný tento text, odkazuje na neskoroantickú prax *disciplinae arcani*. Adept sviatostnej iniciácie sa zaväzuje prísahou, že utají pred verejnosťou priebeh obradov, do ktorých bude zasvätený. Pohanovia si takto zabezpečovali ideologickú ochranu svojho kultu.

Kresťanstvo, ktoré krasorečneniu pohanov zasadilo smrteľnú ranu, namiesto exkluzivity uzavretého kultu akcentuje potrebu pokánia. Kresťan sa prirovnáva ku kajúcemu lotrovi na kríži. Nevstupuje do Pánovej svadobnej komnaty ako eleuzínsky mystik chvastajúci sa svojou vyvolenosťou, ale ako zbojník, ktorý spoznal pravdu v nahote svojho hriechu.

Deponentné verbum *confiteor*, ktoré je pevným portálom vedúcim do viridária modliacej sa duše, milovníkom západnej liturgie netreba zvlášť predstavovať. Klasická literatúra ho zamkla do šuplíka so súdnymi spismi (*confiteri* – priznať sa k niečomu, odtajniť svoj skutok, slávnostne svedčiť: *non solum confiteor, verum etiam profiteor*). Ďalšie klasické spojenie *amorem confiteor* (vyznávam lásku) je menej známe, no v kontexte našej modlitby dáva oveľa väčší zmysel.

To, čo v tomto modlitebnom úkone predkladáme Bohu, nie je bojazlivý postoj obžalovaného, ktorý drkoce zubami *ante hominem litigiosum*. *Amorem confiteor* – vyznávam sa z lásky, zo žeravej lásky k Bohu. Naše *confiteor* je bez pečate Kristovej lásky len zdrapom papiera, úradnou dohodou o vine a treste bez platného podpisu. Vyznanie pred Bohom (*confiteor*) treba opatriť pečatidlom evanjeliovej lásky.

Prosfora (v gréckom jazyku prosforon), materiál Eucharistie v byzantskej tradícii.

Zdroj: АннаМария / commons.wikimedia.org

Dobrou školou pokory je tiež porovnanie slov *latro* (zbojník, lupič, bandita, lotor) a *latro* (sloveso s dlhou prvou slabikou a infinitívom *latrare*). Názornú ukážku významu tohto slovesa predvedie hoci aj komisár Rex. *Latrare* totiž znamená štekať. *Latro* (lotor) *latrat* (šteká) na nebo so skrúšeným srdcom.

Naše odvážne svedectvá o Božej veľkosti sú častokrát štekotom strateného psíka, ktorý hľadá svojho pána, lebo predtým stihol ľahkovážne utiecť z budy, ktorú mu postavila starostlivá ruka majiteľa a majstra.

Kam siaha pamäť tradície

Pridali sme sa na stranu ukrižovaného zbojníka a odmietli sme dať Hospodinovi bozk zradcu. Sme teraz už spravodliví? Zaslúžime si nebeský chlieb? Pokračovanie príslušnej byzantskej modlitby z pera konštantínopolského vladyku Chrysostoma vyvedie z omylu každého odvážlivca. Vnútoraná pulzácia textu spočíva v striedaní viacerých novozákonných obrazov:

„Domine, non sum dignus, ut sub sordidum tectum animae meae ingrediari, sed sicut dignatus es in spelunca et praesepio brutorum reclinari, et in domo Simonis leprosi, etiamque mihi similem meretricem peccatricem ad te accedentem recepisti, digneris etiam in praeseipium animae meae rationis expertis, et in speluncam corporis mei mortui et leprosi intrare.“

„Pane, nie som hoden, aby si vošiel pod špinavú strechu mojej duše. (Ale) tak, ako si ráčil spočinúť v jaskyni (a) v jasiach divého dobytká (voľný preklad: keďže si sa rozhodol ľahnúť si do jasiel medzi dobytky) a (vstúpiť) do domu Šimona Malomocného, prijmi aj mňa, podobného hriešnej pobehlici, ktorá pristúpila k tebe a ty si ju prijal. Ráč vstúpiť do jasličiek mojej nerozumnej duše a do jaskyne môjho mŕtveho a poškrvrneného malomocného tela.“

S týmto odsekom sa v slovenských gréckokatolíckych liturgických knihách už nestretneme a nie je známy ani miestnym pravoslávny veriacim. V liturgickej analýze Ioannikija Baziloviča však nechýba a aj Erazmus Rotterdamský ho zaraďuje do svojho latinského znenia Kristovej nekrvavej obety *iuxta usum Constantinopolitanum*.

Úvodné vyznanie (*Domine, non sum dignus...*) sa zakorenilo v západnej liturgickej záhrade. Za vplyv potridentskej teológie sa považuje aj udieranie sa do prs pri slovách *memento mei, Domine, in regno tuo*, ktoré praktizovali niektorí byzantskí kňazi zjednotení s pápežským stolcom a očarení latinskou penitenciálnou formulou *mea culpa*.

Svätý Ján Zlatoústý sa opiera o tri evanjeliové udalosti: narodenie Božieho Syna v Betleheme, Jeho vstup do Šimonovho domu v Betánii, kde ho istá žena pomazala vzácnym voňavým olejom, respektíve stretnutie s cudzoložnicou odsúdenou na trest ukameňovaním. Existuje medzi týmito obrazmi nejaké spojenie? Je to *κένωσις*, dokonalé poníženie sa Boha, dobrovoľné pozemské „vyprázdnenie“ Jeho slávy a bláznovstvo v očiach antických literátov navyknutých na Herkulove a Iasónove hrdinstvá.

Dar eucharistickej jednoty možno zakúsiť iba v Cirkvi.

Zdroj: Catholic Church England and Wales / flickr.com

Na latinskom šate tejto modlitby pútajú pozornosť „gombíky slov“, ktoré držia celý text pohromade. Rozopnime aspoň niektoré.

Poníženie, ktoré lieči

Byzantská interpretácia zázraku Vianoc má ďaleko od romantických scén z amerických biblických filmov. Spasiteľ prichádza na svet v jaskyni (*spelunca*, po grécky σπηλυξ) pre hospodárske zvieratá. Na krotké tváre zabudnite.

Podstatné meno *brutum* prítomné v syntagme *in praesepio brutorum* sa do komerčných vianočných kolied nedostalo. Pochopiteľne. Rozprávkovú nehu by sme v ňom hľadali len ťažko. Neutrums *brutum* predsa označuje divé zviera, šelmu bez rozumu – a zľutovania. Známe adjektívum *brutus* a meno jedného z Caesarových vrahov sú jazykovo príbuzné s neohrabaným zvieraťom (*brutum* je výsledkom deadjektívnej substantivizácie *brutus*). Keď Boh podstúpil takú potupu, že bol ochotný ležať v tele bezbranného dieťaťa medzi tvormi, ktoré – ako naznačuje genitív *brutorum* – neboli práve mierumilovné, kto sme my, aby sme sa povyšovali?

Ktoré ďalšie latinské podstatné meno z tejto modlitby pribíja na kríž fantóm pýchy? *Meretrix* (v texte sa nachádza v akuzatívnom tvare *meretricem*) je kurtizána, ktorá si zarába na živobytie (*merere*) nezriadenou sexuálnou túžbou sťa krutá cisárovná Messalina. Fakt, že Pán Ježiš bol milosrdný k žene obťažkanej olovenými reťazami zla, nám dáva nádej, že neodmietne ani nás, keď kajúcne pošliapeme svoje zločiny.

Zlatoústý patriarcha ďalej prirovnáva svoju dušu k betlehenským jasliam (*praesepeum animae meae*) so zvieracími obyvateľmi bez rozumovej skúsenosti vlastnej človeku (*rationis expertis*). Telo považuje za platónovskú jaskyňu (*spelunca corporis*) a za organizmus nakazený leprou, ktorý čochvíľa objíme matka smrť.

Táto expresívna básnická hyperbola má modliacemu sa kresťanovi pomôcť uvedomiť si závažnosť a hĺbku svojho hriechu. Daná klauzula bola z novších redakcií textu vypustená zrejme preto, aby nevzbudzovala mylný dojem škodlivej a nadmernej sebaľútosti či sebaponižovania. Jej cieľom však nie je hanobiť dôstojnú ľudskú bytosť, ale zdôrazniť skutočnosť, že každý, kto predstupuje pred eucharistického Lekára, je na dne svojej duše veľmi zranený. Pokiaľ si chorý človek neuvedomuje svoju chorobu, len ťažko vyhľadá lekára.

Byzantská liturgická modlitba *ante communionem* je okrem iného aj duchovným príbalovým letákom k eucharistickému lieku. Stanovuje diagnózu (duchovná lepra) a liečbu (sväté prijímanie). Sanácia je absolútne účinná – za predpokladu, že veriaci ju nebude zneužívať. Čo nám táto modlitba hovorí o svätokrádeži a aká je jej súčasná podoba? Prijímali východní kresťania na ruku a má táto modlitba svoje dejiny? Tretí, záverečný diel nášho článku rozmotá aj toto enigmatické kľbko.

URL adresa článku: <http://christianitas.sk/sors-et-consors-co-nas-jedna-byzantska-modlitba-moze-naucit-o-eucharistii-druha-cast/>